

INTELEKTUALNA LASTNINA IN PATENTNI URADI V DOBI GLOBALIZACIJE

Povzetek. *Pomen intelektualne lastnine iz dneva v dan narašča (kar pričajo spori npr. "MERCK - KRKA", "LIPICAN-CI", ...). Gospodarstvo in posamezniki se z njo srečujemo tako rekoč na vsakem koraku, kar še posebej velja za države v tranziciji, kamor spada tudi Slovenija, ki zaradi prejšnjih družbenih sistemov na tem področju niso bile usklajene z razvitimi državami, danes pa se naglo prilagajajo standardom le-teh, pri čemer velja Slovenija za eno najbolj uspešnih držav tega kroga. Problem, ki se ga lotevam je zelo aktualen in se nanaša na spremembo dejavnosti in funkcije majhnih uradov (ali uradov v majhnih, srednjih in velikih državah, ki strateško in funkcijsko niso pomembni) v bližnji prihodnosti, kar naj bi zagotovil učinkovit model upravljanja in razvoja človeških virov (HRM in HRD¹), ki naj bi uradom v prihodnje pomagal zagotavljati ljudi z znanji in spretnostimi, s katerimi naj bi dosegali strateške cilje, pri čemer jih ta model pripravlja za uspešnejše izvajanje obstoječega dela in jih pripravlja na prevzemanje večje odgovornosti in fleksibilnosti s področja dejavnosti v dobi globalizacije, kar naj bi omogočilo tudi nastanek nove vrste storitev - storitve svetovalnega inženiringa. Vsekakor je razprava o institucionalnem in političnem okvirju upravljanja s človeškimi viri v kontekstu prihodnje vloge in pomembnosti pravic intelektualne lastnine zahtevna znanstvena razprava, ki jo otežuje dejstvo, da problem temelji na določenih predvidevanjih in napovedih prihodnosti, kar pa je neizpodbitno povezano z nekaterimi riziki in novimi pojavi. Enega (morda najpomembnejšega) predstavlja doba v kateri se danes nahajamo, to je informacijska doba, ki s svojo tehnologijo ruši vse vrste meja, čemur bi lahko rekli globalizacija sveta.*

Ključni pojmi: *globalizacija, intelektualna lastnina, upravljanje s človeškimi viri, razvoj dejavnosti patentnih uradov.*

* Mag. Bor Rozman, Urad RS za intelektualno lastnino.

¹ op.p. HRM je angleška kratica Human Resource Management, ki pomeni Upravljanje s človeškimi viri, HRD ali Human Resource Development, ki pa pomeni Razvoj in izobraževanje kadrov.

Družba 21. stoletja

Če na kratko predstavim vizijo družbe 21. stoletja po Druckerju (1994)², so tri glavne karakteristike: znanje, globalizacija, konkurenca.

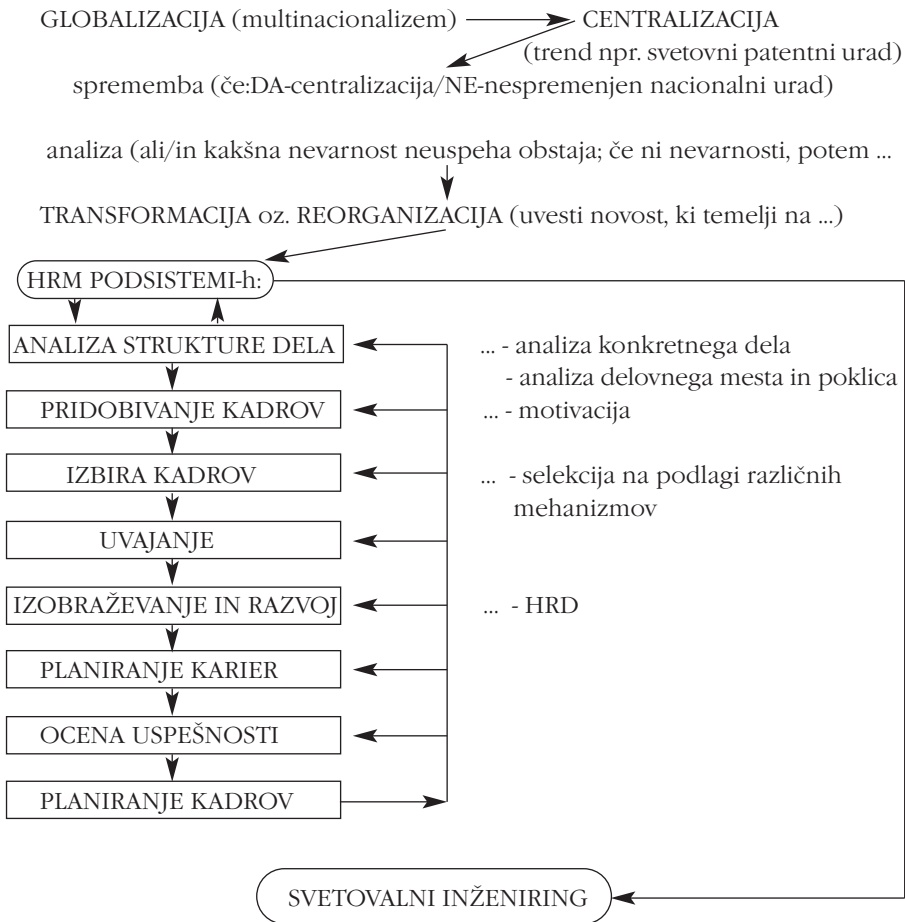
Kar zadeva znanje je splošno sprejeto mnenje oziroma dejstvo, da je družba 21. stoletja družba znanja. Po Druckerju osnovni ekonomski resurs v tej družbi ni ne kapital ne delo oziroma delovna sila, temveč znanje, pri čemer je potrebno ločiti "družbo znanja" od danes vsepogosteje prepletajočega se termina "informacijska družba". V prvem primeru gre za znanje, ki je vezano na subjektivno raven človeškega zadovoljevanja osebnih potreb, medtem ko gre v drugem primeru za informacijo, ki pa je vezana na globalizacijski aspekt in je predvsem komunikološko orodje ali material s katerim lahko posameznik zadovolji potrebo po znanju. Družba znanja je torej logičen razvoj informacijske družbe, zato bo družba 21. stoletja okarakterizirana kot "doba intelektualnih kreacij"³.

Glede na zgornje determinante sta prihodnja vloga in pomen uradov vezana (glej Kavzalni model - slika 1).

² Drucker, Peter. 1994. *Post-Capitalist Society*, Harper Business, New York 1994

³ *Toward the Era of Intellectual Creation, Challenges For Breakthrough (Detailed Outline)*, The Report of the Commission on IPR in 21. Century, April 7, 1997, pon. v *Annual Report JPO*

Slika 1: Kazalni model

- osveščanje o pomembnosti pravic intelektualne lastnine (dvig ravni osveščenosti na nacionalni ravni kratkoročno in dolgoročno) in vzpostavitev trga za:
 - nudenje integralnih konzalting storitev majhnim in srednje velikim podjetjem oziroma servis celotnemu nacionalnemu gospodarstvu, ter povezava z ostalimi državnimi institucijami za pomoč gospodarstvu in za promocijo pravic intelektualne lastnine
 - nudenje teh storitev širše v nastalem centralnem (globalnem) sistemu

Druga karakteristika, ki označuje družbo 21. stoletja, je globalizacija sveta. Ključni termin, ki spremlja to karakteristiko, je "information-intensive" ali "informacijsko intenziven, nabit, močan"- ta bo zaradi ekonomskih interesov privedel oziroma povzročil rušenje meja s simultanim nastajanjem globalne (mega) konkurence svetovne razsežnosti, skokovit razvoj informacijske tehnologije pa že

povzroča nastajanje "globalne vasi". Če še nadaljujem s tretjo karakteristiko, naj omenim dejstva, ki jih navajajo strokovnjaki, da bo družba 21. stoletja temeljila na intenzivni tržni ekonomiji v razmerah globalne konkurence.

Koncept intelektualne lastnine

Splošno rečeno obsega intelektualna lastnina pravice, ki izhajajo iz intelektualne aktivnosti na industrijskem, znanstvenem, literarnem in umetniškem področju. Formalno se deli intelektualna lastnina na:

- industrijsko lastnino ter avtorsko in njej sorodne pravice

Države imajo zakone, s katerimi varujejo intelektualno lastnino, iz dveh glavnih vzrokov. Prvi opredeljuje moralne in ekonomske pravice avtorja nad njegovo stvaritvijo in pravice javnosti do dostopa do teh stvaritev. Drugi pa je promocija ustvarjalnosti in razširjanja ter uporabe rezultatov teh stvaritev in vzpodbujanje poštenih trgovine, ki bo prispevala h gospodarskemu in socialnemu razvoju.

Intelektualne stvaritve, kot so ideja za izum, glasbeno delo ali znamka, ne morejo biti, tako kot to velja za fizične predmete, varovani pred uporabo s strani tretjih oseb samo z lastništvom nad njimi. Ko je intelektualna stvaritev enkrat dostopna javnosti, njen ustvarjalec ne more več nadzorovati njene uporabe. To osnovno dejstvo, namreč nemoč varovanja nečesa samo s posedovanjem, opredeljuje celoten koncept zakonov o intelektualni lastnini.

Zakoni o intelektualni lastnini so namenjeni varovanju ustvarjalcev in drugih proizvajalcev intelektualnih dobrin in storitev z zagotovitvijo določenih, časovno omejenih, pravic za nadzor nad izrabo teh pravic. Te pravice se ne nanašajo na realne (fizične) predmete v katerih je stvaritev vsebovana (zaobsežena), temveč samo na intelektualno stvaritev kot tako.

Vloga industrijske lastnine⁴ v družbi 21. stoletja

Intelektualna lastnina postaja pomemben element ureditve mednarodnega trga, majhnost slovenskega trga pa zahteva usmeritev slovenske industrije v svet, istočasno pa moramo dopustiti odprtost našega trga. Ta mednarodna pravila intelektualne lastnine so relevantna za slovensko industrijo, katere značilnost je prevlada malih in srednje velikih podjetij.

Ustvarjalnost, ki razvija sodobne tehnične rešitve, je temeljni vzvod povečanja produktivnosti in krepitve materialne podlage ter konkurenčnosti naših gospodarskih družb in samostojnih podjetnikov. Ti gospodarski osebki imajo pomembno nalogo, da sočasno razvijajo tako lastno tehnologijo in lastne znake razlikovanja, na podlagi dosežkov sodobne znanosti, kot tudi razumno vključujejo v svojo

⁴ Ker je klasična dejavnost Urada vezana predvsem na področje industrijske lastnine, medtem ko ima za področje avtorstva le podeljevalno in kontrolno funkcijo in ne izvaja neposredne dejavnosti, v nadaljevanju uporabljam pretežno termin industrijska lastnina, namesto širšega intelektualna lastnina, kar seveda ne pomeni, da je drugi - avtorski pol intelektualne lastnine obče zanemarjen ali manjvreden.

proizvodnjo znanje in oblikovne stvaritve, pridobljene na podlagi licenčnih pogodb.

Rast produktivnosti bo dolgoročno gledano podlaga za preseganje nekaterih, trenutnih gospodarskih težav, saj je eden ključnih vzvodov za uspešno vključevanje slovenskega gospodarstva na svetovni (globalni) trg, katerega značilnosti so vezane na karakteristike družbe 21. stoletja - družbe znanja, postkapitalistične družbe.

Do sedaj navedena dejstva in argumenti, ki potrjujejo pomembnost intelektualne lastnine v družbi 21. stoletja, bodo zaradi globalizacije bistveno spremenila funkcijo in dejavnost patentnih uradov. Svetovni trend globalizacije na tem področju prinaša razslojevanje med uradi s tega področja in tako bo posledica globalizacije centralizacija. Temeljne funkcije bo najbrž opravljal centralni svetovni urad (ali več) s podružnicami, ki bodo geografsko gledane najbrž razvrščene po celinah⁵. Posledica tega bo, da bodo majhni uradi izgubljali delo s področja opravljanja osnovne oziroma klasične dejavnosti. Na srečo ne bo obveljal rek "samo najmočnejši preživijo", ker bo takšen urad še vedno, ne glede na centralizacijo, obdržal izvršbeno funkcijo, ki mu jo nalaga država (izvrševanje zakona), pač pa se lahko vprašamo mogoče malce cinično, "kaj sploh še ostane majhnim?" Pri tem se pojavi dihotomija, pri čemer bo na eni strani vse manj dela iz naslova izvajanja klasične dejavnosti patentnega urada, a bo nujno potrebno, na drugi strani pa bo prišlo zaradi strukture naših podjetij (pretežno mala in srednje velika) do problema osveščanja o pomembnosti intelektualne lastnine, pri čemer bo problem potrebno obravnavati predvsem z vidika dualne teorije (o njej kasneje). Naj poudarim, da bo omenjena situacija nastala oziroma se nanaša na male in srednje velike države, ki najbrž ne bodo deležne te sreče, da bi njihov nacionalni urad postal centralni svetovni urad, kar bi v bistvu še razširilo njihovo dejavnost, temveč ga bo doletela usoda majhnih in "nepomembnih".

V okviru globalizacije intelektualne lastnine bo torej kot odziv na tržne razmere potrebno ponuditi nekaj novega, kar bo zamenjalo osnovno dejavnost "majhnih" patentnih uradov. Glede na dejstvo, da imajo vsi uradi odlično predispozicijo v ekspertizi, torej kadrih - strokovnjakov na tem področju, je logična posledica, da se bo nova dejavnost širila na področje svetovanja - uradi bodo (nekateri že, npr. danski in švicarski) ponudili svetovalne storitve, temelječe na analizi in sintezi strateških informacij, kjer imajo uradi zopet prednost zaradi "fizične" prisotnosti teh informacij na samih uradih (patentni spisi, znamke, modeli, ...) in bodo tako servisirali (predvsem) nacionalno gospodarstvo, ki se bo z vstopom v Evropsko unijo znašlo v pogojih mednarodne (mega, globalne) konkurence.

Seveda bo poleg svetovalnih storitev - t.i. integralnih konzalting storitev, s katerimi bodo uradi prešli iz pasivnih v aktivne ponudnike storitev, primarna naloga tudi osveščanje o prednostih, ki jih prinaša zaščita pravic intelektualne lastnine in informacijah, ki jih intelektualna lastnina kot taka nosi oziroma ima.

⁵ Ta centralizacija se že konkretno odraža na primeru skupnega evropskega patentnega urada v Münchnu, ki pokriva področje Evrope, kar za nacionalne patentne urade že pomeni delno izgubljanje poslovanja oziroma delovanja na osnovni dejavnosti.

Zakaj so informacije o intelektualni lastnini pomembne?

Podatki o kategorijah industrijske lastnine dajejo zelo natančno in popolno sliko o aktivnosti posameznih subjektov na trgu. Vsakemu interesentu lahko posredujejo informacijo o dejavnostih drugega subjekta, večinoma konkurenta. Posredujejo nam podatke o tem, kaj konkurenca proizvaja ali prodaja in podatke o tem, kje proizvaja in prodaja. Povedo lahko, s kakšnimi produkti konkurent neko tržišče že zaseda ali šele osvaja in na katerih tržiščih je prisoten, na katera pa se šele usmerja. Podatki tudi zelo natančno pokažejo na možne nove konkurente, ki se do sedaj na področju določenih proizvodov ali na nekem trgu še niso pojavljali.

Pri vsem tem je ključnega pomena za podjetja, da se ne znajdejo v vlogi kršiteljev pravic industrijske lastnine, vendar pa to danes ni edini možni poslovni pristop ob tradicionalni vlogi industrijske lastnine, ki zagotavlja izključno pravico nad uporabo, temveč lahko na problem gledamo z druge strani, ko izključne pravice nimamo ali pa ni primarnega pomena pridobiti izključno pravico nad uporabo, temveč je to pomembno z vidika zaščite pred potencialno ogroženostjo, ki navadno izvira iz konkurence.

Dualna teorija⁶ industrijske lastnine se prične tam, kjer se konča tradicionalno pojmovanje industrijske lastnine oz. na drugi strani. Slednje izhaja iz temeljnih pravic industrijske lastnine, ki predstavljajo izključno oz. ekskluzivno pravico nad uporabo oz. izvajanjem katerekoli kategorije industrijske lastnine.

Tu se porodi vprašanje, "kaj storiti, če zaradi določenih okoliščin nekdo izključno pravico izgubi in kakšne so lahko posledice zanj?", in prav to, da nekdo nima (več) izključne pravice, predstavlja drugi pol in hkrati temelj dualne teorije, ki izhaja iz redefinicije vloge patenta. To pomeni, da namesto, da gledamo na vlogo patenta kot na izključno pravico, raje gledamo proces patentnega preizkusa in patentnih zahtevkov kot bistven, uveljavljen vir informacij za zaznavo in izogibanje možnim kršitvam že obstoječih patentov drugih, bolj naprednih tekmecev. Kaj lahko se nam zgodi, da se zaradi določenih okoliščin (brez nadzora in kontrole trga) pojavimo v vlogi kršitelja in se ujamemo v lastno past.

Sama dualnost ima dve temeljni funkciji. Prva je zmanjševanje rizika kršenja pravic industrijske lastnine (če ne poznamo zadosti lastnih proizvodnih in tržnih razmer, ki zadevajo posamezni proizvod), ki ga podjetja dosežejo s pravočasnimi prijavi inovacij, kar pa že predstavlja drugo funkcijo. Za slednjo je pomembno, da podjetja, ne glede na neposredno korist, prijavljajo vsa svoja odkritja in inovacije ter jih (če je le možno) patentirajo oziroma registrirajo, da se zaščitijo pred morebitnimi krajami imitatorjev. Če strnem, ima torej dualnost funkcijo zmanjševanja rizika in funkcijo zaščite.

B. Pretnar⁷ je mnenja, da je, kar zadeva pomembnost pravic industrijske lastnine, relativno lahko napovedati njihov pospešen in naraščujoč pomen. Novo generirano znanje kot glavni vir in orodje konkurenčne prednosti samo po sebi ne

⁶ Rozman, Bor. 1996. *Poslovanje patentov in znamk v malih in srednje velikih podjetjih v Sloveniji*, Diplomatska naloga, FDV, Ljubljana, april 1996

⁷ Pretnar, Bojan. 1997. "WIPO Asian regional forum on intellectual property rights in the 21st century", WIPO/IP/TYO/97/5, Tokyo sept. 10.-12.

more biti ekonomsko učinkovito, zaradi specifičnih karakteristik. Tako znanje kot informacija nista "a priori" ekonomski dobrini, ker nista redki v potrošnji: če je določena informacija na razpolago vsem, potem jo lahko vsakdo tudi stalno uporablja oziroma izkorišča ob dejstvu, da te informacije hkrati uporablja tudi nekdo drug. To dejstvo je v nasprotju z razpolaganjem z materialnimi dobrinami za katere velja, da če nekdo poseduje ali uporablja nek proizvod ali blago, je (navadno) fizično nemogoče, da ga hkrati uporablja še nekdo drug, zato so materialne dobrine redke v potrošnji, medtem ko znanje kot dobrina zaradi pomanjkanja instituta lastnine neposredno ne mora biti vir ekonomskega izkoriščanja. Poenostavljeno, znanje, informacija in tehnologija so po naravi proste dobrine, namenjene svobodni uporabi, kot zrak, toplota, ...

Ekonomska znanost uči, da podjetja, ki delujejo na podlagi proste prodaje proizvodov, na trgu ne spodbujajo proizvodnje in prodaje prostih dobrin, ker za njih nimajo ekonomskega učinka. Vendar dejstvo, da so tudi informacije prosta dobrina, ki omogoča uporabo tudi konkurentom, pripelje do ugotovitve, da je za konkurenco to cenejši in enostavnejši način, da pridejo do enake stopnje proizvodnje oziroma tehnologije brez investiranja (stroškov) v znanje in raziskovalno-razvojno dejavnost. Zato je družba odgovorna, da vzpostavi institucionalne instrumente, s katerimi prepreči prostost izkoriščanja posebne vrste lastnine v splošni potrošnji in transformira uporabo znanja v ekonomsko dobrino, ki bo lahko predmet tržne ekonomije. Ni težko ugotoviti, da so pravice industrijske lastnine, natančneje patenti, instrumenti, ki zagotavljajo lastnikom ekskluzivnost in zaščito nad uporabo in komercialnim izkoriščanjem oziroma ekonomsko izrabljivostjo. Pomemben vir teoretične osnove, ki kaže na pomembnost lastnega razvoja in komercialne izrabe, predstavlja Shumpetrova teorija.

Te ugotovitve so na splošni ravni splošnega značaja ter ne jemljejo v obzir nekaterih specifičnih teoretičnih spoznanj glede ekonomske uporabljivosti informacij in raziskovalno-razvojne dejavnosti. Zato je potrebno opozoriti na nekatere možne probleme oziroma težave, npr. včasih lahko prosta uporaba določene proste dobrine - znanja, povzroči pretirano investiranje v raziskovalno-razvojno dejavnost, česar posledica je neekonomičnost (preveč inputa za tako majhen output), druga možnost pa izhaja iz dejstva, da je včasih imitacija ali posnemanje dražje, kot razvijanje lastne invencije ali inovacije.

Pomembna je tudi Nelsonova⁸ ugotovitev glede prihodnje funkcije uradov, ki opozarja na problem prevelike vloge sodišča in velikega števila različnih vplivnih faktorjev v pravnem postopku, ki lahko v svoje odkritje še tako prepričanemu nosilcu pravice, povzroči nepopravljivo škodo in privede do zanj pogubnih posledic (izguba pravice in posledice).

Prav tako ni zanemarljiv vpliv subjektivnega človeškega faktorja preizkuševalca, ki sicer posredno, pa vendarle lahko vpliva na zahtevke zaščite kategorij industrijske lastnine.

Ta vidika sicer nista neposredno vezana na obravnavano problematiko, a imata nanjo dolgoročno in širše gledano nezanemarljiv vpliv.

⁸ Nelson, Richard R. 1996. *The Sources of Economic Growth*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1996

Odziv na nove potrebe

Pot od ideje do znanja, ki ga bo moč komercialno izkoristiti, je ekstremno kompleksen proces, v katerem sama množica kakovostnih informacij ni dovolj in ne zagotavlja uspeha sama po sebi, če ne obstaja mehanizem, ki le-te ustrezno interpretira.

Nelson za glavnega predstavnika teorije takšnega prehoda označuje Schumpetra z njegovo "trilogijo" oziroma delitvijo inovacijskih procesov v tri faze, napravil pa je tudi obsežno in kompleksno analizo med vsemi pomembnimi Schumpetrovimi deli, ki postavljajo teorijo inovacijskega procesa. Schumpeter ta proces deli na tri faze:

- prva faza je ustvarjanje oziroma generiranje invencij
- druga faza je prehod, pretvarjanje oziroma transformacija invencije v inovacijo; gre za prvo uporabo invencije v gospodarski namen oziroma v industrijskem - proizvodnem procesu
- tretja faza je širitev tehnologije oziroma difuzija tehnologije; to je prenos ali širitev znanja od inovatorja na ostale ekonomske (proizvodne) subjekte; tu naj se vrnem k že omenjeni ontološki dimenziji Nonake in Takeuchija⁹, katere bistvo je, da se znanje, ki ga kreirajo posamezniki, transformira v skupine in širše na organizacijske nivoje znotraj organizacije in kasneje na celotno družbo, kar predstavlja ta faza.

Če apliciramo Schumpetrovo teorijo na današnje razmere in dejavnosti uradov, bo aktivno vključevanje v proces kreativnosti s kasnejšo konverzijo invencije v inovacijo, kar pomeni izkoriščanje v komercialne namene, v prihodnosti zahtevalo od nacionalnih uradov veliko več različnih aktivnosti kot jih imajo oziroma izvajajo le-ti sedaj. Opravljanje storitev kot so ponujanje informacij o stanju tehnike, oskrbovanje s patentno dokumentacijo, dostopnost in razpolaganje z nacionalnimi registri patentov in znamk in njihova predstavitev prek različnih medijev, itd. v prihodnosti ne bo zadostovalo, zato bo nujen razvoj svetovalnega inženiringa, ki bo izvajal t.i. integralne konzalting storitve, ki bodo prejšnje storitve nadgradile z implementacijo.

Uradom bo reorganizacija in uvedba nove dejavnosti uspela le z znanjem strokovnega kadra, ki ga lahko zagotovi edini adekvaten (najprimernejši teoretični okvir - okvir dejavnosti HRM(D)) oziroma celovit model HRM(D) sistema, ki bo lahko potrebne strokovnjake usposobil (razvil, treniral in dodatno ter permanentno izobraževal).

Če strnemo vse omenjene implikacije in jih povežemo s predvidevanji o prihodnji vlogi (dejavnost, ki jo bodo opravljali) majhnih nacionalnih uradov, lahko enostavno ugotovimo, da se integralne konzalting storitve faktično izenačijo z notacijo sistema HRD: uporabniki oziroma izvajalci teh storitev se bodo očitno učili oziroma implementirali svoje znanje iz (pri)dobljenih informacij, vendar bodo morali biti ustrezno usposobljeni zaradi zmožnosti učinkovite uporabe le-teh, kar bo posledično vodilo v vse večjo potrebo po kontinuiranem in perma-

⁹ Nonaka I. in Takeuchi H. 1995. *The Knowledge-Creating Company*, Oxford University Press, Oxford.

nentnem izobraževanju in usposabljanju. Skratka, sistem HRD bo v dobi globalizacije, v družbi 21. stoletja, vsekakor igral ključno vlogo, osnovno odgovornost za učinkovito implementacijo te vloge pa bodo nosili nacionalni patentni uradi. Če se bo napoved potrdila in realizirala, bo HRD dejavnost kot posledica novonastajajočih razmer vršila trionivojska:

- Prvi nivo bo potekal na globalni ravni na relaciji centralni svetovni urad (WIPO ali Svetovni patentni urad, če bosta ločena) - nacionalni uradi. Skozi proces HRD (usposabljanje, razvoj, učenje in izobraževanje) bodo nacionalni uradi sposobni učinkovito izvajati svojo dejavnost v globaliziranem sistemu zaščite pravic industrijske lastnine, ker bodo usposobljeni za pravočasno izmenjavanje (pošiljanje in sprejemanje) relevantnih informacij in/ali dokumentacije. Ta del HRD bo nadaljeval s procesom harmonizacije patentne prakse in internacionalizacijo patentnih preizkuševalcev.

- Drugi nivo se bo izvajal znotraj posameznega Urada, predvsem za potrebe nacionalnega gospodarstva (gledano globalno, na lokalni ravni). V tem kontekstu so pričakovan rezultat na tej drugi stopnji t.i. integralne konzalting storitve. Spodbujajoč kreativnost in njeno ekonomsko uporabljivost, bodo morali nacionalni uradi vzpostaviti in vzdrževati sodelovanje z uporabniki storitev (postopoma bo to postala osnovna dejavnost uradov - svetovanje, osveščanje, pomoč pri interpretaciji, ...).

- Tretji nivo - vzdrževalna funkcija HRD (funkcijska delitev HRD) na samem Uradu. Funkcijska delitev koncepta HRD ima namen eksplicitno opredeliti njegovi dve ravni oziroma različni funkciji, ki ju ima ta koncept v tej konkretni obravnavi.

Prva funkcija predstavlja proces HRD, ki ga Urad potrebuje za razvoj lastnih kadrov, kar pomeni, da je del interne kadrovske politike Urada, ki predvideva in načrtuje razvoj strokovnjakov, ki jih Urad potrebuje za opravljanje klasične dejavnosti in jih bo v prihodnosti potreboval za opravljanje nove dejavnosti - svetovalnega servisa. Prva raven HRD ima torej funkcijo razvoja in usposabljanja kadrov za lastne potrebe Urada in posledično vpliva na drugo raven HRD, ki predstavlja opravljanje te dejavnosti za druge organizacije, v smislu prenosa pridobljenega in nadgrajenega znanja s prve ravni HRD s področja industrijske lastnine na uporabnike informacij s tega področja (kar predstavlja drugo funkcijo HRD). V športnem žargonu bi lahko funkcijsko delitev HRD ponazorili takole: prva funkcija HRD ima namen usposobiti trenerje, ki s kombinacijo strokovnega in pedagoškega znanja ter izkušenj izvajajo drugo funkcijo HRD - prenos akumulacije prve funkcije na svoje "učence" (stranke, uporabnike), rezultat pa je "vrhunski športnik" (v tem primeru nacionalno gospodarstvo).

Z vidika predstavitve celotnega sistema HRM in HRD, je funkcijska delitev potrebna za lažje razumevanje samega koncepta HRD, ki je kot (pod)sistem strukturno vedno enak (podoben), vendar se razlikuje glede na specifične okoliščine v organizacijsko-izvajalski dimenziji. V konkretnem primeru to pomeni, da se HRD vrši na dveh ravneh oziroma se enkrat pojavi v funkciji orodja, mehanizma interne ga usposabljanja in razvoja, drugič pa kot proizvod oziroma storitev nove dejavnosti v gospodarskem prometu (svetovalni inženiring).

Nova dejavnost - integralne konzalting storitve

John Naisbitt je leta 1982 v knjigi Megatrends napovedal preobrazbo vseh narodnih gospodarstev v svetovno, saj naj bi bila le-ta vse bolj odvisna od globalnih ekonomskih gibanj. Do tega preskoka je v devetdesetih tudi dejansko prišlo. Posledica tega je nujna preobrazba, in če apliciram na obravnavano temo, tudi na področju dejavnosti patentnih uradov, konkretno se to kaže v uvedbi novih vrst storitev.

Pravice industrijske lastnine (patenti, modeli oz. vzorci, znamke) so si v osnovi med seboj podobne, vendar se tudi zelo razlikujejo. Za vse zahtevajo zakonodaje poseben postopek priznavanja, ki ima poseben vpliv na informacijsko vrednost pridobljenih pravic. Za vse pravice industrijske lastnine pa je značilna tudi neka notranja dvojnost, saj v sebi nosijo razen podatkov o sebi tudi obilico komercialnih (tržnih) in tehničnih informacij. To velja še posebej za patente in modele oziroma vzorce.

Tehnični del informacij je izrednega pomena pri patentih. Zakonodaje zahtevajo za podelitev patenta kot prvi kriterij novost izuma oz. tehnične rešitve, temu pa takoj sledi zahteva za tako natančen opis te rešitve, da jo strokovnjak s tega področja lahko brez dodatnih podatkov ponovi in pride do enakega rezultata. Patentni dokumenti so najpomembnejši vir novih tehničnih informacij, ki ponujajo zelo pomembne podatke o stanju znanja na nekem tehničnem področju. Ti podatki lahko pomenijo pomemben vir za odločanje o razvojni strategiji podjetja, so pa lahko tudi vir novih idej kako rešiti obstoječe tehnične probleme. Istočasno pa kažejo na to, katera tržišča so že pokrita in kje še obstaja možnost za plama konkurenčnih izdelkov.

Podatki o znamkah dajejo zelo natančno in popolno sliko o aktivnosti posameznih subjektov na trgu. Vsakemu interesentu lahko posredujejo informacijo o dejavnostih drugega subjekta, večinoma konkurenta.

Vse te informacije, ki se nanašajo na zgoraj omenjene kategorije industrijske lastnine, so strateškega pomena. Kdor jih ima, mu je prihranjenega ogromno dela in stroškov, kar bo predstavljalo ključni element - konkurenčno prednost - v prihodnosti. Iz povedanega torej lahko vidimo, kakšne so funkcije in kako pomembno je področje industrijske lastnine. Posreduje nam namreč podatke o tem, kaj in kje konkurenca proizvaja ali prodaja in celo o tem, kako proizvaja in prodaja. Ti podatki tudi razkrivajo s kakšnimi produkti konkurent neko tržišče že zaseda ali šele osvaja in na katerih tržiščih je prisoten, na katera pa se šele usmerja. Podatki tudi zelo natančno pokažejo na možne nove konkurente, ki se do sedaj na področju določenih proizvodov ali na nekem trgu še niso pojavljali in se lahko njihov vstop v najkrajšem času pričakuje. Te strateške informacije seveda omogočaja pravočasno in ustrezno zavarovanje in pripravo poslovanja v spremenjenih tržnih pogojih.

Spodbujajoč kreativnost in njeno ekonomsko uporabljivost, bodo morali nacionalni uradi vzpostaviti in vzdrževati (poslovno) sodelovanje z uporabniki teh novih storitev.

Izvajanje teh storitev bo zajemalo:

- učenje oziroma svetovanje uporabnikom kako priti do ustreznih in koristnih informacij o kategorijah industrijske lastnine,
- usposabljanje uporabnikov za zmožnost interpretiranja strateških informacij,
- ažurno oskrbovanje z najnovejšimi informacijami kategorij industrijske lastnine in novih stanj tehnike. Tu prevladujeta dve vrsti tehnik pridobivanja oziroma oskrbovanja z informacijami. Prva je t.i. monitoring oziroma watch servicing (tudi izraza: watching oz. monitoring service), kjer gre za trajno sodelovanje med naročnikom in Uradom (izvajalec), ki naročniku ažurno in permanentno išče in priskrbuje relevantne in kakovostne podatke o pravicah industrijske lastnine (npr. o potencialnih ogrožanjih (konkurentov) in mu tako zagotavlja "input" informacije, na podlagi katerih lahko naročnik sproži ugovor, ipd.), druga tehnika je soroden "research servicing", kjer gre za enkratno "Ad Hoc" poizvedbo, ki jo Urad že nudi na podlagi informacijskih baz,
- lastna interpretacija in implementacija "grobih, surovih" informacij za naročnike,
- lastna interpretacija in implementacija ter svetovanje o optimalni (ekonomski) izrabi pridobljenih pravic industrijske lastnine, na podlagi predhodne analize strateških informacij, v smislu "nadgradnje", kar pomeni najvišji nivo integralnih konzalting storitev. "Nadgradnja" je plod dela celotnega Urada, ki je sicer formalno delo sektorja za marketing, kjer predvidena skupina strokovnjakov (predstavljena na naslednjih straneh) opravlja svetovalne storitve, seveda po naročilu in upoštevajoč želje naročnika.

Naj poudarim na ločnico med dvema tipoma HRD, kajti pri prvih dveh točkah urad prodaja lastno razvit model (zunanji) HRD uporabnikom, pri ostalih treh točkah pa model (notranji) HRD uporablja za izvajanje svoje dejavnosti.

Pri notranjem HRD se bo hkrati oziroma vzporedno izvajalo podučevanje:

- kako zaščititi uporabnikove lastne invencije in ostale intelektualne dosežke, ki jim bodo konstituirale glavni vir primerjalnih konkurenčnih prednosti,
- kako prijaviti takšne pravice v svetu "mega" konkurence,
- kako le-te optimalno ekonomsko izrabiti,
- kako uveljaviti takšne (svoje) pravice proti že obstoječim kršiteljem (kurativno) in potencialnim kršiteljem (preventivno),
- kako se braniti proti obtožbam kršiteljev, navadno močnejših konkurentov (dualna teorija),
- kako se izogniti rizičnim situacijam, jih zaobiti in najti ustrezen substitutivni proces.

Naštete alineje predstavljajo temeljni opis integralnih konzalting storitev. Te se bodo skozi stalne modifikacije v praksi izpopolnile in prilagodile na dejanske razmere, njihova realizacija (kaj, kako, kdaj, kje) pa bo različna od urada do urada in bo vsekakor predmet interne razvojne strategije.

Vsekakor je najpomembnejša nadgradnja "grobih" informacij, ki so dostopne vsakomur, in ravno integralno, kompleksno, celostno svetovanje s tega področja - kaj, kako, kje, kdaj, s čim lahko naročnik najoptimalneje izkoristi pravice industrijske lastnine proti konkurenci in obratno, naročnika opozarjati na pravice industrijske lastnine konkurence, ki lahko zanj predstavljajo oviro (optimalno izogiba-

nje kršitvam) - predstavlja omenjeno nadgradnjo. Takšen proces, podprt s (celotnim) širšim strateškim menedžmentom (planiranje, organiziranje, vodenje, nadzor in HRM oziroma HRD), predstavlja optimalen model izvajanja teh storitev.

Urad(i) naj bi s sistemom HRM oziroma HRD razvil in usposobil strokovne kadre, ki bodo usposobljeni za izvajanje teh storitev, ki se bodo glede na "lokacijo" izvajale "interno in eksterno", kar pomeni (fizično) na samem Uradu, npr. v informacijskem centru ali pa pri samih naročnikih, strankah, uporabnikih teh storitev (npr. seminarji, (po)svetovalno kreativne delavnice). Zato lahko te storitve opredelimo tudi kot "interni in eksterni konzalting", ki bo, kot sem že poudaril, (sprva) namenjen predvsem za potrebe nacionalnega gospodarstva (predvsem za mala in srednjevelika podjetja, kajti velika imajo navadno svoje oddelke in strokovnjake za to področje). Tako naj bi urad skozi sistem HRD pridobil kadre, ki bodo v obliki teama (npr. sektor za marketing) izvajali "nadgradnjo (dodana vrednost)" strateških informacij, kar pomeni, da bo team sestavljen npr. iz tehničnega in splošnega / netehničnega (pravno-ekonomskega) dela.

Vsi strokovnjaki znotraj teama (tehnik in netehnik - ekonomisti, pravniki, psihologi itd.) bodo opravili delo iz svojega področja, ki ga bo npr. projektni vodja povezal in uredil, kar pomeni, da bo rezultat opravljene integralne konzalting storitve paket, v katerem bo naročnik dobil vse potrebne (že nadgrajene oziroma obdelane do najvišje možne stopnje) strateške informacije, ki mu bodo omogočile kar najlažje poslovanje in uveljavljanje oziroma plasiranje proizvodov na (lokalni in globalni) trg.

Že reorganizirani uradi

Naj omenim, da so nekateri evropski patentni uradi že izpeljali postopek transformacije oziroma reorganizacije (švicarski, danski, švedski). Naj navedem nekatere ključne determinante, ki lahko predstavljajo okvir splošnega modela reorganizacije. Skupne značilnosti na Švicarskem in Danskem uradu, ki sem ju podrobneje analiziral, so naslednje; specifičen privatizacijski postopek, uspešna promocija in osveščanje o pomembnosti pravic industrijske lastnine, uvedba novih storitev, več novozaposlenih, uspešno finančno poslovanje, ... skratka odlična razvojna strategija, v izdelavo katere sta bila urada prisiljena zaradi procesa globalizacije in je nenazadnje posledica uvedbe procesov HRM in HRD (v sodelovanju s celotnim vrhovnim (top) menedžmentom) je omogočila razcvet in ekspanzijo omenjenih uradov. Ključ do uspeha vsekakor predstavlja dejstvo, da je uradoma uspelo pridobiti v trajno partnerstvo 10% najrazvitejših podjetij nacionalnih gospodarstev, kar predstavlja 90% uporabnikov/naročnikov njihovih storitev.

Sklep

Kot posledica globalizacije, ki bo na področju patentnih uradov privedla do centralizacije le-teh, bodo najbolj prizadeti na področju opravljanja osnovne

dejavnosti uradi iz majhnih držav, kar bo gotovo doletelo tudi Slovenijo, zato se bo kot odraz prilagoditve le-teh na nove razmere, razvila nova dejavnost - svetovalni inženiring, ki bo opravljal integralne konzalting storitve. Tako naj bi to postala osnovna dejavnost in Urad se bo prelevil iz pasivnega ponudnika storitev v aktivnega in s transformacijo presešel današnje meje birokratske organizacije oziroma jo nadgradil, za kar je potrebna tudi pravno-statusna reorganizacija Urada, znano je namreč, da je za organizacijo nujno, da stalno išče optimalno organizacijsko strukturo (hibridne alternative), ki omogoča njeno večjo učinkovitost (konkretno sprememba dejavnosti).

Dejstvo je, da je najprimernejši teoretični okvir, ki opredeljuje osnovo za razvoj, koncept HRM in HRD, ki omogoča, da bo prehod na opravljanje nove osnovne dejavnosti sploh možen in dosegljiv v predvideni smeri in obsegu.

Za koncept HRM sta bistvena dva pogleda na zaposlene. Po prvem so zaposleni množica posameznikov z različnimi potenciali in sposobnostmi, pri čemer je odgovornost menedžerjev, da optimalno izrabijo in razvijajo te potencialne. Drugi vidik je ekonomskega značaja, kajti zaposleni predstavljajo del kapitala organizacije, ki ga je potrebno vzdrževati in vanj investirati, da bo ta prinesel optimalne rezultate. Znotraj tega koncepta se je uveljavil koncept "razvoja človeških virov" ali HRD, ki poudarja hotenje in zaupanje v razvoj ljudi. V tem konceptu je izobraževanje pojmovano kot aktivnost, ki pomaga razvijati ključne sposobnosti posameznikov za doseg standardov in ciljev sedanjega ali bodočega dela ter tako podpira razvoj delovne kariere zaposlenih. Istočasno ima izobraževanje značilnost investiranja, kar močno poudarja njeno ekonomsko funkcijo. Primarni proces v tem konceptu je razvoj sposobnosti zaposlenih, medtem ko je izobraževanje le ena, sicer pomembna aktivnost tega procesa, ki ima izrazito funkcionalen pomen. Koncept HRM(D) je torej predpogoj za izvedbo reorganizacije uradov. Šele po opravljenem procesu reorganizacije in transformacije, bo njihova vloga postala ključna za uspeh nacionalnega gospodarstva, saj bodo le tako lahko služili razvoju nacionalnega gospodarstva in obče prosperitete svoje države.

Z makroekonomskega vidika je (bo) vloga nacionalnih uradov predvsem ta, da s podelitvijo izključnih oz. monopolnih pravic za kategorije industrijske lastnine ta institut omogoča transformacijo znanja v kapital, da posredno in neposredno vplivajo na celotna nacionalna gospodarstva, kar ima bistven vpliv na alokacijo in distribucijo kapitala, kjer ni pomembno kje, kdaj in kako se le-ta plemeniti, temveč da se zagotovo oplaja.

LITERATURA

- Bowman, Cliff. 1994. Bistvo strateškega managementa, Gospodarski vestnik, Ljubljana 1994
 Dakin, Karl J. & Jennifer, Lindsey. 1991. Technology transfer, Probus publishing company, Chicago IL
 Kotler, Philip in drugi. 1994. Nova konkurenca, Gospodarski vestnik, Ljubljana 1994
 Možina in drugi. 1994. Management, Didakta, Ljubljana 1994
 Nadler, L. & Nadler Z. 1989. Developing Human Resources, 3rd ed., San Francisco 1989

- Nonaka, Ikujiro & Takeuchi, Hirotaka. 1995. *The Knowledge-Creating Company*, Oxford University Press, NY, OXFORD 1995
- Odiorne, G.S. 1971. *Strategic Management of Human Resources*, Josey - bss, Limited, London 1971
- Peiper, R. 1990. *Human Resource Management: An International Comparison*, Walter De Gruyter, Berlin
- Ponkshe, Satyawrat. 1991. *The management of intellectual property*, A Bhate & Ponkshe Publication, Pune
- Pretnar, Bojan. 1980. Magistrsko delo, "Vloga industrijske lastnine pri plasmaju blaga na inozemskih tržiščih", Ljubljana, maj
- Pretnar, Bojan. 1982. *Industrijska lastnina v ekonomskih odnosih s tujino*, Center za samoupravno normativno dejavnost, Ljubljana
- Pretnar, Bojan. 1988. Doktorska disertacija, "Politika mednarodnega prenosa industrijske tehnologije v deželah v razvoju", Ljubljana, september
- Pretnar, Bojan. 1990. "Patent Applications as an Information Source for Managing Exports in Less Developed Countries", *World Patent Information*, Vol. 12, No. 4, CEC/WIPO
- Pretnar, Bojan. 1990. *Industrial Property and Related Trade Policy in Less-Developed Countries: Economic Appraisal of Legal Concepts*, VCH Verlagsgesellschaft mbH, D-6940 Weinheim
- Pretnar, Bojan. 1996. *How to Reduce High Translation Cost of European Patents*, 12 EIPR 665, Sweet & Maxwell, December
- Pretnar, Bojan. 1997. *Institutional and Policy Framework For Human Resource Development*, WIPO Asian regional forum on IPR in the 21st century, Tokyo 10-12. September
- Pretnar, Stojan. 1978. *Uvod v pravo industrijske lastnine (skripta)*, PF Ljubljana
- Puharič in ostali. 1994. *Zakon o industrijski lastnini s komentarjem*, ČZ Uradni list RS, GV, Ljubljana
- Singer, M.G. 1990. *Human Resource Management*, PSW-KENT, Boston
- Svetlik, Ivan. 1996. *Človeški viri v podjetju, Človeku prijazno in uspešno vodenje*, Panta, Rhei-Sineza, Ljubljana Bergen S.A. 1990. *R&D Management*, Basil Blackwell Ltd., Oxford
- The Group of Lisabon. 1995. *Limits to Competition*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England